

אב המון גויים

אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אֲתָךְ וְהִיִּיתְ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם : וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבֵרָם וְהִנֵּה שְׁמֶךָ אֲבֵרָהּ כִּי אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם
 נִתְיָדָה : (בראשית יז ד-ה).¹

רש"י בראשית יז ה – הרי"ש של אברהם והיו"ד של שרה

כי אב המון גויים – לשון נוטריקון של שמו. ורש"י שהיתה בו בתחילה, שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם, לא זזה ממקומה. שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה עד שנתוספה ליהושע, שנאמר: "ויקרא משה להושע בן נון יהושע" (במדבר יג טז).²

רשב"ם דברים כו ה – אברהם הוא ארמי אובד אבי

ארמי אובד אבי – אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם. כדכתיב: לך לך מארצך, וכדכתיב: ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי. לשון אובד ותועה אחד הם באדם הגולה...³

ברכות דף יג עמוד א – שינוי שמו של אברהם לעומת שינוי שמו של יעקב

"אברם הוא אברהם" (דברי הימים א א כז) – בתחילה נעשה אב לארם, ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו.⁴ "שרי היא שרה", בתחילה נעשית שרי לאומתה, ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו. תני בר קפרא: כל הקורא לאברהם אברם – עובר בעשה, שנאמר: "והיה שמך אברהם" (בראשית יז ה). רבי אליעזר אומר: עובר בלאו, שנאמר: "ולא יקרא עוד את שמך אברם" (שם) ... אלא מעתה, הקורא ליעקב "יעקב" הכי נמי? – שאני התם, דהדר אהדריה קרא, דכתיב: "ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב" (בראשית מו ב). מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא: "אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם" (נחמיה ט) – אמר ליה: התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא.⁵

תוספתא ברכות א יב – תוספת התוספתא

כיוצא בהן, "לא יקרא עוד את שמך אברם" והיה שמך אברהם. כתחילה, הרי את אב לארם. עכשיו, הרי את אב לכל העולם כולו, שנאמר: "כי אב המון גויים נתתיך".⁶

¹ כך נפתח פרק יז בספר בראשית בו מצטווה אברהם על המילה. דווקא במצווה המיוחדת את עם ישראל לדורותיו ועליה מסר את נפשו (ראו מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרישה ו: "לאוהבי ולשומרי מצותי. לאוהבי, זה אברהם אבינו ... אלו ישראל שהם יושבין בארץ ישראל ונותנין נפשם על המצות. מה לך יוצא ליהרג, על שמלתי את בני, מה לך יוצא לישרף, על שקראתי בתורה וכו'") – דווקא כאן מוכתר אברהם פעמיים בתואר "אב המון גויים".

² הי"ד של שרי (המסמלת את הפרטיות: שרה שלי) נעקרה ממקומה והוחלפה בה"א (כעת היא שרה לכל העולם), עד שצריכים היו למצוא לה מקום אחר בשמו של יהושע. אך הרי"ש של אברהם שמסמלת את תחילתו שהיה רק אב לארם, נשארה במקומה גם אחרי שהיה לאב המון גויים ונתוספה לשמו האות ה"א. והיכן בתורה מקושר אברהם לארם? המקום היחיד שמצאנו, וגם זה אזכור בדרך אגב, הוא כאשר בפרשת חיי שרה אברהם שולח את עבדו: "אל ארצי ואל מולדתי" לקחת משם אישה ליצחק. ושם כתוב: "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו ... ויקם וילך אל ארם נהרם אל עיר נחור" (בראשית כד י).

³ מי הוא "ארמי אובד אבי"? לא לבן ולא יעקב, מבאר רשב"ם כי אם אברהם! ראו דברינו [ארמי אובד אבי](#) בפרשת כי תבוא שם הרחבנו בנושא זה וכן דברינו [תרח סבנו](#) בפרשה זו. האם כל זה הוא על מנת שזכור לדורות שתחילתנו ומקורנו הוא בארם? שלאוניברסליות יש שורשים מקומיים? ואיך נקשר זאת להגדה של פסח בה אנו פותחים: "ארמי אובד אבי וירד מצרימה וכו'", שמה צריכים אנו להקדים ולומר: אבי ארם היה אבי וילך ארצה כנען וכו' (כפי שפותח יהושע כד כ: "בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם"), או אולי: ארם היה אבי אבי וכו'? והמאיר עוד עינינו ברי"ש ארם זו של אברהם אבינו, יבורך.

⁴ הסיומת: שנאמר: אב המון גויים, לא נזכרת בגמרא זו, אך היא מתבקשת ביותר. בדומה לנוסח התוספתא שנראה להלן. ויש תחושה שסיומת זו נשמטה עקב שיבוש הנוסח או קיצור המעתיקים.

⁵ הכינוי "אב המון גויים" שניתן לאברהם, עושה את ההבדל מיעקב. יעקב וישראל הם שמות חלופיים ומשלמים, שתי תכונות וקווי אופי ברורים של יעקב. התורה עצמה, לאחר שאומרת: "לא יאמר עוד שמך יעקב כי אם ישראל", חוזרת וקוראת לו יעקב לא פחות משהיא קוראת לו ישראל. (הגמרא מביאה דווקא את הפסוק מבראשית מו ב מסיבות ברורות). כבר נדרשו רבים לדואליות השם יעקב-ישראל ואף אנו הרחבנו על כך בדברינו [יעקב וישראל](#) בפרשת וישלח. אברהם לעומת זאת, מרחיב את שמו הקודם "אברם" הוא אברהם". הוא מקבל תוספת לשמו וגם אחרי שהורחב שמו לאב המון גויים, עדיין הוא מכיל את שם העם המקורי ממנו יצא. האוניברסליות איננה מעלימה את המקור. גם אחרי שחצה גבולות והפך ל**אברהם העברי**, הוא אביהם של אומות ודתות אחרות. הוא מצטווה על המילה המפרידה בינו ובין שכניו הערלים, אך הוא גם נותן מעשר [למלכיצדק](#) ומכיר בכהונתו. אברהם כולל את אברם ואין סיבה לחזור אחורה. אב המון גויים כולל גם את הרי"ש במקור, לדורות. ואגב, יעקב הוא "בחור באבות" (בראשית רבה עו א, "בחיר האבות" מדרש שכל טוב בראשית לג) – ואילו אברהם "בחור באומות" (גמרא שבת להלן).

⁶ מתוספתא זו קבלנו את הפרשנות לגמרא בברכות שהבאנו בהערות 4, 5 לעיל. כאן מוזכר בפירוש "אב המון גויים" כפי שמתבקש גם בגמרא. נראה גם שתוספתא זו היא המקור לרש"י בו פתחנו. עם זאת, "מיטיבי לכת" אשר יעיינו בתוספתא באופן מדוקדק וילכו

מסכת שבת דף קה עמוד א – חביב, מלך, ותיק ונאמן לאומות

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: מנין ללשון נוטריקון מן התורה? – שנאמר: כי א"ב המו"ן גוים נתתיך. אב נתתיך לאומות, בחור נתתיך באומות. המון - חביב נתתיך באומות,⁷ מלך נתתיך לאומות, ותיק נתתיך באומות, נאמן נתתיך לאומות.⁸

בראשית רבה פרשה מט סימן ב – אב גם לסדום

אמר ר' שמואל בר נחמן: משל למלך שהיה לו סנקתדרוס⁹ אחד, ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו. פעם אחת בקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתו. אמר המלך: כלום עשיתי אותו סנקתדרוס שלי אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו! אמר ר' יודן: אמר הקב"ה: הרי יש שם לוט בן אחיו ואיני מגלה לו? ורבותינו אומרים: כבר קראתי אותו אביהם, שנאמר: "כי אב המון גויים נתתיך" (בראשית יז ה) - דנים את הבן חוץ מן האב? מתן תורה גליתי לו, גיהנם גליתי לו, דינה של סדום למחר ואיני מגלה לו?¹⁰

בראשית רבה פרשה נא סימן יא – בזכות מי הרו בנות לוט

אמר ר' יהודה בן ר' סימון ורבי חנין בשם ר' יוחנן: בנותיו של לוט הולכות לעבור עבירה ונתפקדו? באיזה זכות? בזכות "מואב" - מי אב: "כי אב המון גויים נתתיך" (בראשית יז ה).¹¹

ירושלמי מסכת ביכורים פרק א הלכה ד – אב כל הגרים

תני בשם רבי יהודה: גר עצמו מביא וקורא. מה טעם? "כי אב המון גויים נתתיך". לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מיכן והילך אתה אב לכל הגוים. רבי יהושע בן לוי אמר: הלכה כר' יהודה.¹²

עם הביטוי "כיוצא בו" לאחור, יגלו שלכאורה היא סותרת את הגמרא. ראו שם הלכה י שדנה בהזכרת יציאת מצרים בימות המשיח ואומרת: "לא שתיעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא יציאת מצרים מוסף על מלכות. מלכות עיקר ויציאת מצרים טפילה. כיוצא בו: לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל וגו'. לא שיעקר שם יעקב ממנו אלא שיהא יעקב מוסף על ישראל. ישראל עיקר ויעקב טפילה". משם הוא ממשיך להשוואה שוב של יציאת מצרים והפעם עם מלחמת גוג ומגוג ואז הוא מגיע להלכה יב שהבאנו: "כיוצא בהן, לא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם". הרי לנו בפירוש שהיחס אברהם אברם, הוא כמו היחס ישראל יעקב, כמו ימות המשיח ויציאת מצרים. ייתכן שהתוספת אכן חולקת על הגמרא בברכות שאוסרת מכאן וטילך את השימוש בשם "אברם" וייתכן שניתן לגשר ביניהם. כיצד? הרי"ש שהשתמרה בתוך השם החדש אברהם היא ה"כיוצא בו" שמדמה את אברהם לשאר המקרים שם.

⁷ בקטע זה נראה לנו להגיה באופן הבא: המו"ן – הדרשן חוזר ומפרק את הנוטריקון (ראשי תיבות) של המילה המון: חביב נתתיך, מלך נתתיך וכו'. בכל מקרה, נראה שדרשה זו מתבססת על חילופי האותיות ה"א וח"ת. אל תקרא חביב, אלא חביב. ראו פירוש מהרש"א כאן. ה"א וח"ת קרובות גם בכתיב ומניפת קולמוס קטנה מפרידה ביניהן. אולי יש כאן גם סיוע לדוברי שפות לטיניות שקשה להם להגות את הח"ת המזרחית וכותבים במקומה H. חביב H. אך מדרש ויקרא רבה יט ב מזהיר על חילופי אותיות שיכולות להחריב את העולם: "אם אתה עושה ר"ש דל"ת נמצא את מחריב את כל העולם כולו ... אם אתה עושה ח"ת ה"א נמצא מחריב את העולם כולו". ראו הדוגמאות המובאות שם.

⁸ מה שמוזר בדרשה זו הוא, שהנוטריקון שהדרשן מעיד עליו שהוא מן התורה איננו אלא מן הדרשן. הנוטריקון שבתורה הוא פשוט, כפי שרש"י בו פתחנו אומר: "לשון נוטריקון של שמר". אב המון גויים כפירוש לשם אברהם ובפרט לאות ה"א שנוספה. וכמו שמצוי באוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד רסה: "מנין שדורשין נוטריקון באגדה? תלמוד לומר: אברהם אב המון גויים". הנוטריקון שהדרשן בגמרא יוצר הוא על א"ב המו"ן אות אחרי אות (אב, בחור, חביב-הביב, מלך, ותיק, נאמן), והוא "קומה שניה" על הנוטריקון הפשוט ואיננו בפשט המקרא, אלא מן הדרשן. גמרא זו צריכה עיון. והמאיר עינינו יבורך.

⁹ יועץ, היושב ליד המלך בקתדרה (א.א. הלוי). סנ - קתדרוס.

¹⁰ ראו המדרש שם במלואו מתחילת הסימן, שהוא פותח בפסוק "סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם" (תהלים כה יד) וכן הפסוק בעמוס ג ז: "כי לא יעשה ה' א-להים דבר כי אם גילה סודו אל עבדיו הנביאים". ובהמשך שם, נימוק אחר מדוע ה' משתף את אברהם בעונש הצפוי לסדום, משום שסדום היא חלק מהארץ המובטחת לאברהם: "וחמישה כרכים הללו בתוך שלו הם". אבל בקטע שלנו, הנימוק הוא "אב המון גויים". מי האב? אברהם. ומי הבנים? אנשי סדום החטאים. ראו רש"י בפרשה הבאה, פרק יח פסוק יז: "קראתי אותו אברהם, אב המון גויים, ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי?" אין אבהות למחצה, רק לבנים הטובים. אב המון גויים לכולם, גם לאנשי סדום כפי שנראה עוד בהמשך. ראו גם דברינו [הקשר של אברהם לסדום](#) בפרשת וירא.

¹¹ ראו המדרש שם במלואו על כוונת בנות לוט שמתחילה לא הייתה אלא לשם זנות וההמשך ההיסטורי הוא בזנות בשיטים (ראו דברינו [שטים של זנות](#) בפרשת בלק). ראו שם גם על ההבדל בין בנות לוט ובין רות המואביה שכוונה הייתה לשם מצווה. ראו שם גם המדרש על הבת הבכירה אמו של מואב שלא התביישה לקרוא לבנה "מואב" – מואב – ולהצהיר בריש גלי על ממזרות. אז אחרי כל זאת, איך באמת הרו בנות לוט? בגלל אברהם! אברהם, בתפקידו כ"אב המון גויים" מעורב בעקיפין גם במקרים חמורים כאלה. בזכותו נולדו ממזרים אלה, חיו (ראו ירושלמי יבמות פרק ח וכן ויקרא רבה לב ו שממזר אינו חי יותר משלושים יום) והפכו לאומות חזקות שעשו צרות רבות לעם ישראל. האם רק עניין "אב המון גויים" כאן, או שמא גם הקשר לדוד המלך שמוצאו ממואב ומציאתו בסדום ("מצאתי דוד עבדי – היכן מצאתי? בסדום" בראשית רבה מא ד). האם אברהם כאן מגן על בנות לוט, על מואב ועמון, או שמא על רות ודוד? כך או כך, לאברהם יש קשר מיוחד לסדום, ראו דברינו [סוכתה של סדום](#) בחג הסוכות.

¹² המשנה במסכת ביכורים פרק א משנה ד אומרת: "הגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו ואם הייתה אמו מירושלם מביא וקורא. וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא בבית הכנסת אומר אלהי אבותיכם". אבל הירושלמי חולק ובעקבותיו הולך הרמב"ם ופוסק בהלכות ביכורים פרק ד הלכה ג: "הגר מביא וקורא, שנאמר

רמב"ן בראשית פרק יז פסוק ד - הקשר לברית המילה

הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים - הוא ברית המילה כאשר יפרש זאת אות הברית, ואחרי הברית תהיה לאב המון גוים. וברוך השם אשר לו לבדו נתכנו עלילות שהקדים וצוה את אברהם לבא בבריתו להימול קודם שתהר שרה, להיות זרעו קדוש.¹³

העמק דבר בראשית יז ד פרשת לך לך - ידיעת ה' וסילוק האלילות

"והיית לאב המון גוים". שעד כה שקרא אברהם בשם ה' וגייר כמה אנשים, לא היה אלא אותם אנשים שנתגיירו לגמרי ונכנסו בכלל עובדי ה' בתורתו שלמדם אברהם... ודבר זה אי אפשר בכל העולם, ומראש מקדם לא היה הכונה... שיהיו כולם בכלל עדת ישראל. אבל זה היה הרצון והתכלית: שיהיו כל אומות העולם יודעים את ה', והאלילים כליל יחליף.¹⁴ ולדבר זה הזהיר הקב"ה את אברהם שיהי רצונו להשקיע דעתו להיות לאב המון גוים להכירם את ה', ובזה יהיה נקרא אב המון גוים, כאב המעמיד את בנו על דעת ישרה. ובזה נתבאר דבר ה' הקודם "התהלך לפני", היינו שיפרסם אלהותו אפילו לפני אומות העולם שאינם מוכשרים לקבל גירות גמור.¹⁵

כלי יקר בראשית יז ד פרשת לך לך פרק יז - לפרסם מעלתך וטוהר לבך

על כן אמר לו ה' יתברך: יודע אני בך שכבר הנה בריתי אתך כי טהור לב אתה. אמנם לפי שעכשו אני רוצה לעשותך אב המון לכל גוים, צריך אני ליתן פתחון פה לכל באי עולם למה אני ממנה אותך אב המון גוים. וזהו, לפרסם מעלתך וטוהר לבך נגד עיני כל העמים על ידי מילה חיצונית זו המעידה על טהרת הלב, למען ידעו דורותיכם כי בדין עשיתך אב המון גוים. זה שאמר: "והקימותי את בריתי ביני וביניך".¹⁶

לאברהם אב המון גוים נתתיך, הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה. ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ. המשפט האחרון של הרמב"ם בא לפתור בעיה נוספת שהגרים לא נחלו בארץ ישראל. את שתי הבעיות האלה פותר הרמב"ם בעזרת הפסוק "אב המון גוים", אשר נמשך לשיטתו גם להבטחה לירושת הארץ! לעומת גישה ברורה זו של הרמב"ם, נחלקו שני עמודי ההוראה של בעלי התוספות, רבינו תם (יעקב איש תם) ור' יצחק מדמפיי. ראו תוספות מסכת בבא בתרא דף פא עמוד א למעוטי אדמת עכ"ם: "... ומכח ההיא משנה לא היה מניח רבינו תם לגרים לברך ברכת הזימון, לפי שאינו יכול לומר שהנחלת לאבותינו ארץ טובה. וקתני נמי (שם): כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא מתפלל בבית הכנסת אומר אלהי אבותיכם ואם היתה אמו מישראל אומר אלהי אבותינו. ולר"י (ר' יצחק) נראה דשפיר מצי אמר גר לאבותינו ולא קיימא לן כההיא משנה, אלא כר' יהודה דפליג עלה. כדאיתא בירושלמי (בכורים פ"א) דאמר תני בשם ר"י גר עצמו מביא וקורא מאי טעמא דאמר קרא (בראשית יז) כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היה אב לארם מכאן ואילך לכל גוים ר' יהושע בן לוי אמר הלכה כר"י. וראו עוד בעניין זה, טור אורח חיים סימן נג (לעניין גר כשליח ציבור) וסימן קצט (לעניין גר בזימון) וכן שולחן ערוך בסימנים אלה. וכבר נדרשנו לנושא זה גם בדברינו [מסכת ביכורים](#) בפרשת כי תבוא.

¹³ רמב"ן מחזיר אותנו לפסוקים עצמם מציג גישה שונה לחלוטין. פרק יז שבראשו מופיע פעמיים הביטוי "אב המון גוים" עוסק כולו בברית המילה המייחדת את "זרע הקודש" משאר העמים. בעם ישראל עסקינו. ומה הם "המון גוים"? יאמר רמב"ן: עם ישראל שיפרה וירבה ותו לא. ומה עם ישמעאל שגם הוא נמול (ובני קטורה)? ראו איך רמב"ן מדגיש את הריון שרה שבא לאחר ברית המילה של אברהם. זו אכן גישה שונה פרטיקולרית. אך לפחות לגבי גרים, דווקא המילה היא חיזוק לירושלמי ולר' יהודה כנגד המשנה בביכורים, ולרמב"ם ולר"י כנגד שיטת רבינו תם. ראו מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק יז: "והיית לאב המון גוים. כל מי שימול ויתגייר תיקרא אתה אביו. מיכן היה ר' יהודה אומר: גר מביא ביכורים וקורא הגדתי היום אשר נתת לאבותינו, לפי שאברהם אבינו אב לכל הגרים".

¹⁴ עפ"י ישעיהו ב יז-יח: "וְיָשַׁח גְּבַהוּת הָאָדָם וְשָׁפַל רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׁגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יִחְלָף".

¹⁵ וכך גם דברי העמק דבר בפירושו לדברים כט א פרשת כי תבוא: "וכבר נתבאר בספר בראשית שזה היה ענין כי אב המון גוים נתתיך - שנתקדש אברהם וזרעו לאומה הנבחרת להיות לברית עם לאור גוים באמונתם, אפילו באופן שלא יהיו גרים ונכנסים בקרב ישראל, אלא להחליף עבודת הכוכבים מן הארץ". וכך גם בפירוש כלי יקר בראשית לה י: "שם אברם נעקר לגמרי, כי לעולם בכל הדורות הרי הוא אב המון גוים, כי גם אוהלי אדום וישמעאל מיוצאי חלציו המה". פירושים אלה מחזירים אותנו לראייה האוניברסלית של "אב המון גוים" ולהבדל שכבר הזכרנו בין אברהם שיעודו הוא רחב ובין יעקב מייסד בית יעקב ובני ישראל. אבל אין הם בהכרח סותרים את פירוש רמב"ן לעיל. העמק דבר וכלי יקר (ופרשנים אחרים מסיעתם) לא מתעלמים מההקשר של "אב המון גוים" שנאמר בפתחה לפרק יז המצווה על המילה. מה פשר "אב המון גוים" (פעמיים!) בראש הפרק המצווה על המילה שניתנת לאברהם וצאצאיו? והרי כל מהותה של ברית המילה היא הפרדה ברורה בין הנימולים ושאנים נימולים! את תשובת רמב"ן המצמצמת ראינו לעיל, מה יאמרו העמק דבר וכלי יקר?

¹⁶ כך גם בקצרה בפירוש העמק דבר בראשית כב א (שנראה שצועד בדרכו של כלי יקר): "ואח"כ בשעת מצות מילה ברכו להיות אב המון גוים, שיהיה בכוחו להכיר שם אלוה עולם אפילו לאומות העולם שלא יתגיירו לגמרי". ובאריכות יותר, בפירוש העמק דבר בראשית ז ט: "... באשר הזהירו על תמימות פרסום כבודו של הקב"ה בכל הגוים אפילו לא יתגיירו להיות בכלל ישראל, הוסיף להזהירו על ברית מילה, שבזה יהיו מצויינים לכך בכל העולם... ברית מילה הוא המצוין את האומה בכל מקום להגיד כי הם נבראו לזה התכלית להכיר אלהותו בעולם, ובאשר שנצטוו להיות אב המון גוים, וזהו סבה להתערב עמם הרבה, מש"ה מצורף מצות מילה להבדיל בין ישראל להעמים". סוף דבר, נראה שיש כאן הליכה זהירה על חבל, או שמא 'בין הטיפות'. ייעוד אברהם ושליחותו להיות "אב המון גוים" (בניגוד ליצחק, יעקב ומשה שיבואו אחריו) הוא כפול ואולי אפילו משולש. "אב המון גוים" שעוקר עבודה זרה ומפיץ ידיעת ה' כאל אחד - לאנושות כולה. "אב המון גוים" לצאצאי אברהם שקבלו על עצמם את ברית המילה ובפרט הגרים, ו"אב המון גוים" לעם ישראל פנימה שיהיו 'מצויינים' (מסויימים) בעולם ויוכלו להפיץ את ידיעת ה' מתוך עמדה של קדושה ואמונה תמימה. ברית המילה לא סותרת את "אב המון גוים" ולא באה לחצוץ בין עם ישראל לעמים, אלא לשמש לפיד לאמונה באל אחד, אולי בדומה למוטיב "עם סגולה", "ממלכת כהנים וגוי קדוש". לאנושות בכללותה - ברית שעוקרת עבודה זרה, כאברהם בתחילת

מסכת ראש השנה דף יט עמוד א – אב אחד לכולנו, אל אחד בראנו

בעשרים ותמניא ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מאורייתא.¹⁷ שגזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא יעסקו בתורה, ושלא ימולו את בניהם, ושיחללו שבתות. מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו? הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרה להם: בואו והפגינו בלילה. הלכו והפגינו בלילה, אמרו: אי שמים! לא אחיכם אנחנו, ולא בני אב אחד אנחנו, ולא בני אם אחת אנחנו? מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות! וביטלו.¹⁸

רבי בחיי בן אשר בראשית יז ה פרשת לך לך – כאדם הראשון

"כי אב המון גוים נתתיך" - היה אברהם אבינו עליו השלום אב העולם, כאדם הראשון שהיה אב המון גוים שכל התולדות משתלשלות ממנו. וכן מצינו באברהם שנקרא "אדם", ממה שדרשו רבותינו ז"ל: "האדם הגדול בענקים - זה אברהם", וכבר רמזתי זה בסדר בראשית.¹⁹

מסכת נדרים פרק ג – זרע אברהם

משנה נדרים ג יא: קונם שאיני נהנה לבני נח - מותר בישראל ואסור באומות העולם. שאיני נהנה לזרע אברהם - אסור בישראל ומותר באומות העולם

תלמוד נדרים לא ע"א: והאיכא ישמעאל! "כי ביצחק יקרא לך זרע" כתיב. והאיכא עשו! "ביצחק" - ולא כל יצחק.²⁰

שבת שלום

מחלקי המים

דרכו; ולמי מאלה שבחורים להיכנס בביתו השלימה של אברהם אבינו - הברית השלימה של גרות הכוללת מילה, כאברהם בגיל מאה חסר אחת.

¹⁷ בעשרים ושמונה בו (בחודש אדר) באה בשורה טובה ליהודים שלא יסורו מן התורה. זו ציטטה של הגמרא היא ממגילת תענית, היא מגילה אשר מונה את הימים והמאורעות בהם נעשו ניסים לישראל, בתקופת בית שני, בהם אסור להתענות ולהספיד (מגילת אי-תענית). מגילת תענית היא 'המסמך הפרושי הקדום ביותר שבידינו אשר יצא מחוג החכמים של ימי בית שני', כהגדרת פרופ' ורד נעם, אשר כתבה ספר מחקר מקיף על המגילה ועל הסכוליון, שהוא פירוש והרחבה הנלווה למגילת תענית ([הוצאת יד בן-צבי תשס"ד](#)).

¹⁸ רש"י ושטיינזלץ לא פירשו מי הוא האב האחד כאן. באגדות מהרש"א הוא מפרש שמדובר ביצחק שהיה גם אבי עשו ופה מדובר במלכות רומי. אבל אולי הכוונה (גם) לאברהם (ראו בפירוש מהרש"א שהוא מדבר על ארם. אולי טעות סופר היא והכוונה לאדום, אבל אם ארם, אז באמת למה יצחק ולא אברהם?). אם אכן אברהם, אז לפנינו שימוש חדש ושונה ל"אב המון גוים" (וגם אם הוא יצחק הרי הוא בנו של אברהם וממשיכו). היהודים פונים לגויים ומבקשים שלא ירדפו אותם מכח "אב המון גוים" של אברהם. עוד על נושא זה: ראו מלאכי פרק ב פסוק י: "הלא אב אֶחָד לְכָלֵנוּ הָלוֹא אֶל אֶחָד בְּרָאֵנוּ מְדוּעַ נִבְגַד אִישׁ בְּאָחִיו לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ". סביר מאד שפסוק זה עומד ברקע של הגמרא בראש השנה, אלא שדא עקא, שאת הפסוק במלאכי ניתן גם לפרש בדרכו "הצרה" של רמב"ן שמדובר בעניין פנימי של עם ישראל. ועדיין הנושא צריך עיון והרחבה.

¹⁹ המדרש אליו מכווין רבי בחיי הוא בראשית רבה יד ו פרשת בראשית: "וייצר ה' אלהים את האדם - בזכותו של אברהם. אמר ר' לוי: האדם הגדול בענקים (יהושע יד טו) - זה אברהם. למה קורא אותו גדול? שהיה ראוי להיבראות קודם לאדם הראשון. אלא אמר הקב"ה: שמא יקלקל ואין מי שיבוא לתקן תחתיו. אלא הרי אני בורא את האדם תחילה, שאם יקלקל - יבוא אברהם ויתקן תחתיו". המדרש מכנה את אברהם "האדם הגדול בענקים" על סמך פסוק בספר יהושע הקושר את העיר חברון (!) לנחלת שבט יהודה, אבל אינו מחבר זאת עם "אב המון גוים" שבפרשה. את זאת עושה רבי בחיי. למדרש די בכך שאברהם יבוא ויתקן את מה שקלקל אדם הראשון (שימו לב לקטע במדרש שאילו אברהם היה אדם הראשון והיה מקלקל, לא היה מי שיבוא ויתקן אחריו). פרשן המקרא רבי בחיי בן אשר בא ומוסיף כאמור את "אב המון גוים". הכיכד? מה עם כל צאצאי נח (ואדם הראשון) שאינם צאצאי אברהם? איך ניתן להשוות את אברהם עם אדם הראשון כאבי כל האנושות "שכל התולדות משתלשלות ממנו"? נראה שהרעיון הוא דתי-רוחני. אדם הראשון היה אבי כל בני האדם הביולוגי ואילו על אברהם הוטלה המשימה להיות האב הרוחני-דתי של כל בני האדם שבהדרגה יקבלו עליהם את האמונה באל אחד ועקירת עבודה זרה כפי שראינו לעיל בפירושי כלי יקר והעמק דבר. בין כך ובין כך, נגענו בקשר של אברהם עם אדם הראשון ובתואר "האדם הגדול בענקים" לו זכה אברהם ע"ס הפסוק בספר יהושע (והעיר חברון הקשורה בלידי הענק). ועל כך, הרחבנו בדברינו [האדם הגדול בענקים](#) בפרשת חיי שרה.

²⁰ וכך גם בירושלמי נדרים ג ח: "ואין ישמעאל בכלל זרעו של אברהם? - כי ביצחק יקרא לך זרע. ואין עשו בכלל זרע יצחק? אמר רבי יודן בר שלום: ביצחק - במקצת יצחק". הקב"ה מבטיח לאברהם: "וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא" (בראשית כא יג), ואפשר היה להבחין בין 'זרע אברהם' הכולל גם את בני קטורה וישמעאל, 'זרע יצחק' הכולל גם את צאצאי עשו (ראו דברינו עשא ויעקב אחים שנואים), ו'זרע יעקב או ישראל' שמשם מתחילה ייחודיות עם ישראל, בני ישראל וכך גם ארתי ישראל, תורת ישראל וכו'. אבל כאן, כבר 'זרע אברהם' מקבל הגדרה מצמצמת אל מול 'אב המון גוים'. כך להלכה, אך נראה שכבר בנביאים ובכתובים חל הצמצום. מרגע שנקשרו שלושת האבות לשרשרת אחת. ראו ישעיהו מא ח: "וְאֵתָהּ יִשְׂרָאֵל עֲבָדִי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אֲבֹרָהּ אֲהַבֶּנּוּ. וּבִירְמִיָהוּ לֵאמֹר: "גַּם זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עֲבָדִי אֶמְאָס מִקְחַת מִזְרְעוֹ מְשָׁלִים אֶל זֶרַע אֲבֹרָהּ יִשְׁחַק וְיַעֲקֹב כִּי אֲשִׁיב אֶת שְׁבוֹתָם וְרַחֲמֵתֵם", ובתהלים קה ו: "זֶרַע אֲבֹרָהּ עֲבָדוּ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירֵינוּ", ובדברי הימים ב כ ז: "הֲלֹא אֶתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרֵשֶׁת אֶת יִשְׂבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִלְּפָנֵי עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל וְתִתְּנָה לְזֶרַע אֲבֹרָהּ אֶהְבֶּד לְעוֹלָם" - חיבור ברור מאברהם ליעקב/ישראל. ונראה שנושא זה שווה עיון נוסף.